

MIRJANA

BOBIĆ

MOJSILOVIĆ

DNEVNIK SRPSKE DOMAĆICE

Laguna

Copyright © 2000, Mirjana Bobić Mojsilović
Copyright © ovog izdanja 2017, Laguna

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

*Mili,
mojoj inspiraciji,
mome malom prijatelju,
mojoj ćerki
i mom prvom čitaocu*

Sadržaj

Zovem se Anđelka	9
Imam plave oči	25
Visoka sam 168 cm.	43
Ne pijem.	61
Nisam glupača.	79
Veoma sam osećajna	97
Prijatne sam spoljašnosti.	113
Verujem u Boga	131
Volim sve što vole mladi	149
Ja sam žena bez obaveza	164
Čuvarena sam domaćica	180
Volim putovanja	196
Omiljena sam u društvu	211
Odlično kuvam.	225
Volim sve ljude	243
Zdrava sam	259
Znam da čuvam tajnu	280
O autorki	297

Zovem se Anđelka

ZOVEM SE ANĐELKA.

Kad sam bila mala, verovala sam da ću sa tim imenom da napravim nešto. Videla sam sebe ne kao anđela – anđele smo u mom detinjstvu viđali samo na kič slikama kod staklorezaca i na razglednicama u izlozima Srpske pravoslavne zadruge kojih je bilo nekoliko u Beogradu i od kojih me je hvatala neka neobjašnjiva jeza. Te radnje bile su za mene neka vrsta crne rupe, mrak smrti zjapio je iz njih prema meni, plašila sam se da pogledam u pravcu bilo koje ikone okačene u prašnjavom izlogu na uglu 29. novembra i Vojvode Dobrnjca... Toga se sećam. Nisam sebe, dakle, videla kao anđela, nego kao crnokosu devojčicu – lutku, sa visećim loknama, kao neku novu Širli Templ. Verovala sam da ću da budem glumica. Htela sam da odmah budem dete zvezda. To je u Titovoj Jugoslaviji bilo veoma trendi, oduvek, naročito krajem šezdesetih... tako da sam ja samo tipičan predstavnik generacije Titovih pionira... Mogla sam da budem dobra glumica jer sam, prvo, imala želju da mi tapšu, a drugo, svi su govorili da sam strašno talentovana.

Divno sam recitovala. Najbolje je bilo kad izađem da na svečanoj akademiji u Osnovnoj školi „Narodni heroj Srećko Popara“ recitujem „lijepa si, zemljo moja, i skladna kao vodarica s krčagom na glavi“. Još uvek pamtim početne stihove te rodoljubive pesme, njihovu uzvišenu, gotovo himničnu muziku. Ja recitujem, a svima oči pune suza. Meni je drhtao glasić, i srce mi se punilo nekom neopisivom radošću, i tuklo u grudima kao uznemireni kanarinac. Volela sam da recitujem, a volela sam i svoju zemlju, stvarno. Naročito kad sam stajala na stepenicama škole, sa pionirskom maramom oko vrata, u tergalki i novoj beloj košulji koju je mama ispeglala tog jutra, dok su me posmatrala zadivljena lica učitelja, tetkica, ponosnih roditelja i ljubomornih drugova i drugarica.

To je moje detinjstvo iz škole... Jedino što je pretilo da svaki moj nastup dovede do fijaska bile su dokolenice na kojima je lastiš uvek bio labav i koje su se izdajnički sroljavale niz moje tanke nožice.

Imala sam strašno mršave noge, u kući su me, dugo, zvali Kraka. Zato sam se, da malo ojačam noge, a i zato što je to bilo veoma napredno, upisala na foklor u NU „Narodni heroji Braća Stamenković“, gde smo do iznemoglosti vežbali „užičku čarlamu“, tada vrlo popularno narodno kolo, koje je trebalo da izvedemo na priredbi povodom Dana Mesne zajednice „25. maj“. Sećam se da je bina bila dovoljno velika za trideset šest devojčica i tri dečaka koji su bili i niži i ozbiljniji od nas.

Ovo je ta slika – u prvom redu sedele su dve majke i jedna pomajka narodnih heroja iz Drugog svetskog rata – jedna majka imala je hladnu ondulaciju, druga majka

i pomajka imale su crne marame i izgledale su kao dve stare, ponosne ptice.

Pomajka, to je bilo nešto kao specijalna titula. Kao majka, pa i više od toga. Mnogi narodni heroji iz Drugog svetskog rata bili su siročići, a još su posle i poginuli da bismo mi imali srećno detinjstvo. Tako su nas učili. Mi smo sa tim rasli. Bilo je to tužno, pa se otuda moglo razumeti naše patetično ushićenje kada bi te žene, te majke i pomajke narodnih heroja dolazile u našu osnovnu školu, ili kada bismo pisali pismene zadatke o velikim borcima, partizanima. Činilo mi se da svi mi u razredu, na neki način, žalimo što nismo imali nikoga ko je dao život za domovinu. Naši očevi i majke bili su i sami deca u Drugom svetskom ratu, ali to nije sprečavalo jednog Milana iz susednog razreda, rođenog kao i svi mi početkom šezdesetih, koji je živeo samo sa majkom, da tvrdi kako su mu oca ubili Nemci. Želeli smo da mu verujemo.

Uostalom, tačno se sećam kako su nas svake godine vodili na Groblje oslobodilaca Beograda, i kako smo uvek iznova tražili po onim malim humkama neko naše prezime. Moje, na primer. I pošto je groblje svake godine bilo isto, osećala sam se na neki čudan način izdanom od predaka – moji, dakle, nisu oslobađali moj grad, a i svi su bili živi i zdravi.

To je bilo moje rano detinjstvo sredinom šezdesetih u Titovoj Jugoslaviji. Ona priredba na kojoj smo igrali kolo bila je sastavni deo svake pristojne pionirske biografije. Nezaobilazni, obavezni, tipični detalj kolektivne predstave koja se zvala *Socijalizam sa ljudskim likom*. Drugarice borci su tapšale, mesna zajednica bila je očarana nama,

decom u narodnim nošnjama, a posle priredbe poslužili su nas jupijem i minjonima iz gradske pekare. Kolači su bili preslatki i obojeni veštačkim bojama, ali ja sam bila neopisivo srećna. Dokazivala sam da sam zaslužila srećno detinjstvo, da sam deo te lepe, uzvišene i pobedničke priče. Sviđalo mi se što učestvujem, što ništa ne propuštam, što činim srećnima mamu, tatu, tetke iz prvog reda, učiteljicu, narodne heroje i njihove familije, „sve ljude ovog sveta“ – kako smo verovali. Da smo armija srećne dece celog sveta, koja se drže za ruke kao na *Unicefovom* logotipu. Mnogo ideologije, mnogo ozbiljne priče za tako mala bića, ali tako je bilo.

Tako je bilo.

Sećam se kako je pomajka narodnog heroja baš meni prišla. „Mala, kako je u školi?“, pitala je dok su svi ostali, budno i sa neviđenom pažnjom očekivali moj odgovor.

„Odlično, drugarice, član sam recitatorske, folklorne, likovne i sekcije mladih izviđača, a tata je rekao da će da me upiše i na klizanje, ako pristanem da se upišem na šah.“

Svi su se smejali. Pomajka narodnog heroja, čije je lice bilo delimično iskrivljeno od pretrpljenog šloga, pa je zato stalno brisala levo oko i usta, poljubila me je u kosu.

„Dijete moje, da je moj Budo živ, on bi svojoj Maki, tako me je, sine, zvao, svirao harmoniku. Znađeš li, mala, da je on svirao malu harmoniku?“, rekla je.

Na to su odraslima koji su se našli u blizini zadrhtale brade od ganutosti, a deca, učesnici priredbe, odjednom su se okupila oko pomajke, da čuju jednu od bezbrojnih priča o herojima iz rata. Dve majke narodnih heroja majčinskom ljubavlju posmatrale su tu scenu koja je

veoma ličila na slike sa Titovog rođendana. Samo što je umesto Tita u belom odelu, okruženog decom i minjovima, u centru pažnje bila zaštićena seljanka sa crnom maramom i pregačom.

„A je l' istina da je vašeg posinka, dragog narodnog heroja Budu Vukmanovića izdao gestapou njegov najbolji drug i kum Đura“, pitala sam da se napravim pametna. Pomajka narodnog heroja, samo je odmahнула rukom, učiteljica Verica Milojković samo me je prostrelila pogledom, dok su ostala deca, svesna situacije, počela da viču „ua, izdajnik!“, pa se napravila neopevana buka. Majku narodnog heroja, onu koja je imala trajnu ondulaciju, moj drug Voja, koji je bio četvrti a izgledao kao da je prvi osnovne, pitao je, inspirisan mojom genijalnošću: „Izvinite, tetka, jeste li vi majka neznanog junaka sa Avale?“ Srećom, to Vojino pitanje nije čuo niko osim mene i Parezanović Slavice iz Osnovne škole „Oslobodioci Beograda“, pa smo se samo gledale ispod oka kada je drugarica, majka narodnog heroja, ona sa trajnom ondulacijom, povukla Voju za uvo i procedila kroz zube: „Sram te bilo, je l' te to otac tako naučio?“

Inače, dve majke narodnih heroja, koje su se i same osećale kao narodni heroji, bile su u suštini prezadovoljne razvojem situacije i uopšte vaspitanjem dece i omladine, pa je instruktor programa za mlade u NU „Braća Stamenković“, sećam se toga jasno kao da je bilo juče, bio odmah javno pohvaljen kao vrstan pedagog. Taj je posle dogurao do nekog važnog partijskog mesta u Opštini Palilula.

A da ironija bude veća, mnogo godina kasnije, kada je Srbija uronila u religiju, kada je ponovo otkrila

zaboravljenog Boga, tog masnog pedesetogodišnjaka, čije sam ime odavno zaboravila, videla sam kako pokorno, hrišćanski krotko i pravoslavno zaneseno stoji u redu za pričest u Crkvi Aleksandra Nevskog, krsteći se kao lud. Ljubio je sveštenikovu ruku, brat bratu, jedno dvanaest puta, dok je siroti prota Momčilo pokušavao da se izvuče iz tih poljubaca, mirjanski kolutajući očima. To je tipična srpska priča sa kraja dvadesetog veka, taj mali razvojni put tipičnog komunističkog gmaza koji će se, danas dok pokušavam da saberem krpice svoje obične biografije svog prilično slupanog života, sa Boga ponovo baciti u naručje novih komunista, koji po Srbiji danas vode glavnu reč.

Moj svesni život, moj život u ideologiji, tako je počeo. U osnovnoj školi. Sa pionirskom maramom, koja je crvena jer je natopljena krvlju partizana. Simbolička krv oko naših malih nežnih vratova. Krv, žrtva, značenje, ozbiljnost. Mnogo, mnogo i morbidno, strašno morbidno, iako je sve izgledalo tako svečano, sunčano i lepo.

Ona užička čarlama je, dakle, bila pun pogodak uključujući tu i razgovor sa dvema majkama i jednom pomajkom narodnih heroja, pa je učiteljica Vera Milojković posle zvala tatu i mamu da im kaže kako bi stvarno trebalo da me daju na harmoniku, ali sam ja toliko plakala da je mama stala na moju stranu – „vidiš Đoko, kako je mršava, detetu će kičma da strada“ – i tako sam se spasla učenja muzike uopšte, a moja folklorna epizoda bila je završena zauvek. Ubrzo posle toga, odjednom nisu više hteli da me puštaju da idem na folklor. Mama je, izgleda, imala nešto protiv instruktora koji nas je učio korake. Posle sam čula

da je taj Mile, koji je većito nosio trenerku i pištaljku kao kakav češki nastavnik fiskulture, štipkao jednu Lidiju iz petog razreda iz Osnovne škole „Prva proleterska“. Dobro, ta Lidija je bila peti razred, ali je imala četrnaest godina. Ali, svejedno, instruktor Mile je samo nju terao da igra čoček na stolici, i pritom je uvek držao ruke u džepovima trenerke, i zatvorene oči...

Mada, kod mame u albumu ima jedna reckasta crno-bela fotografija, vrlo mala, na kojoj se vidim ja, u srpskoj narodnoj nošnji pored pomajke narodnog heroja Bude Vukmanovića. Vrlo sam srećna na toj slici.

Imala sam devet godina. Sviđao mi se moj život, recitovanje, školske priredbe, pionirska marama, izleti na Košutnjak i u Hajd parku, kako smo zvali jednu lepu nizbrdicu koja se spuštala do Pionirskog grada, i koju danas ne bih umela da nađem. Volela sam kifle sa pravom praškom šunkom koje smo nosili u torbama za izlet kao da idemo na pet dana, a ne na jedno prepodne. Volela sam „između dve vatre“ i „dame i muškaraca“, cigaret žvake koje smo kupovali na komad i sažvakane čuvali u čaši sa vodom, da traju i sutra, i pesmu Tereze Kesovije *Ja slijedim svoju zvijezdu*. Žvake u kutiji na kojoj je bila nacrtana kamila i pisalo „Camel“, koje su mirisale na vanilu i inostranstvo. *Politikin zabavnik* koji je imao nagradnu igru sa pitanjem ko će pre da stigne na Mesec – Amerikanci ili Rusi i nagradu za onoga ko pogodi – putovanje u Kejp Kanaveral ili u Moskvu, zavisno od toga koja od ove dve nama prijateljske sile stigne tamo prva. Volela sam kvizove na kojima su ljudi dobijali automobile i milion dinara u džakčetu, ako uspeju da puškom pogode konopče na kome visi. I

naravno, porodične serije Lole Đukića sa Mijom i Čkaljom, mada nisam baš uvek razumela o čemu se tu radi. Moja porodica je obožavala jednu seriju gde Mija Aleksić zove telefonom odgovorne drugove, a ja sam se plašila serije u kojoj je neki strašni glas preko telefona govorio „Sad ću ja doći“, dok su se tata i mama samo zgledali i neprimetno klimali glavom. Očigledno su to, sa tim glasom, odobravali. Posle sam čula da je taj glas bio nečija savest, ali svejedno, ništa nisam razumela.

Nedeljom smo gledali jednu čistačicu groznog glasa koja se zvala Marica Hrndalo, i koja je bila komični lik iz Zagreba – cela Jugoslavija, tj. sve njene republike morale su, izgleda, da imaju svoje nacionalne komičare. Ne sećam se da je nešto smešno dolazilo iz Slovenije. Oni su u televizijsku razmenu slali džez orkestre i pevače uspavljujućih glasova.

Ne mogu da kažem koliko sam stvarno volela Tita, ali sećam se da sam jednom, dok smo se igrali u dvorištu, ne samo da se napravim pametna, nego valjda i zato da pokažem kakva sam u stvari, rekla da najviše volim Tita, da volim najpre Tita, pa onda mamu i tatu, pa tek onda moga brata. Htela sam da budem glavna, to sigurno. Ostala deca su odmah počela da se takmiče u neobičnoj igri koja se zvala „koliko volim Tita“. Nije to bilo slučajno, sad mi je jasno. Bila je jedna pesmica koju smo učili u prvom osnovne i koja je počinjala otprilike ovako: „Da me neko pita koliko volim Tita...“ U mome detinjstvu, sećam se, bilo je i onih koji su voleli Hajla Selasija i Indiru Gandi, mnogo. Ta ljubav bila je nekako eterična, uzvišena, patetična, sa značenjem. Koliko ima dece u Srbiji koja se zovu

po njima. Moj brat Sale, tri godine mlađi od mene, imao je najboljeg druga, Ciganina iz ulice Đuro Strugar, koji se zvao Naser Dalipi. Sale i on su bili nerazdvojni od prvog osnovne. Naser se posle oženio Indirom, takođe detetom iz šezdesetih...

Kad se setim svog detinjstva, bez obzira na sve, uvek me obuzme nostalgija. Dirljiva priča. Iscepane hulahopke, razbijena kolena, lipti krv, panika da će mama da me grdi ne zbog rane na kolenu nego zbog rupe na čarapi, hleba i masti sa alevom paprikom, gledanje kvizova... Ali smo, u svemu tome, nekako stalno bili svesni lepe, pravedne i logične podele sveta na Istok i Zapad. Mi smo znali da smo na sredini, između svega toga, jer smo bili na raskrsnici puteva, a i nismo nameravali, koliko se sećam, da idemo sami na Mesec. Mi smo verovali da smo bolji, i sigurno pametniji i od Istoka i Zapada. Voleli smo svoju zemlju i bili ubeđeni da je najbolja na svetu.

Pre svega, to je bila naša domovina, a nikada otadžbina, možda i zbog rodoljubive poezije koja je u našu lektiru stizala iz Hrvatske i Slovenije. Otadžbina je bila, nekako, retrogradna, starinska reč koja se retko upotrebljavala u vreme dok su nas učili da je volimo po svim pravilima političke korektnosti. (Danas mi se čini da je Tito izmislio političku korektnost, u njegovoj Jugoslaviji sve je bilo politički korektno po današnjim standardima Stejt departmenta, samo trideset godina ranije.) U našoj domovini sve je bilo Titovo, a to je značilo da je i naše. I mi smo bili Titovi, i on je bio naš. I njegov rođendan, i svi ti gradovi sa njegovim imenom, i stadioni, plavi voz. Spomenici.

Imali smo sve.

Život je nekako bio prepun značenja, sve je bilo istorija koja je šetala pored nas i davala nam sigurnost. Pričalo se da je jedan dečji glumac iz Pozorišta „Boško Buha“, u stvari, legendarni kurir Miša. Jedini koji je bio dete kao mi, i koga smo želeli da dotaknemo. Po Beogradu su se šetale veličine, slavni likovi iz rata, komunisti zvezde, pisci iz čitanki, svi oni koji su znali i pretrpeli, i koji su bili živi. Pričalo se da Tito hoće ponekad sam da se prošetava Knez Mihailovom ulicom, samo da vidi kako ljudi žive, i kada ga prepoznaju, on im se srdačno javi. Komšinica Đina, klela se u sve na svetu da je na njena vrata došao pijani Žarko Broz da prosi i da ga je oterala. Poznala ga je, kaže, po ruci. Svi su govorili da on samo bruka Tita.

Dakle, lepo pamtim da su heroji bili svuda oko nas. Kratko očišane prosede žene koje su rado pričale o svojim ratnim danima, pokazivale rane na rukama u koje im je neprijatelj stavljao so, i koje su, pošto nisu imale svoju decu, bile darežljive prema tuđoj. „Deca su naše najveće bogatstvo“, govorile su, kao da su se negde o tome dogovarale, delile čokolade „bata“, „seka“ i „galeb“. To je bila politika, posle koje sam uvek plakala, jer mi je sve to bilo tužno. Uvek je neko ostajao bez oca ili majke, bez mede ili bez deke, da bismo mi bili srećni. To je bila ta priča. Ranjenici i Nemci, kuriri i kurirke, torbica sa korom „hljeba“.

I onda, zatim, filmski žurnal sa Titom koji putuje po svetu. Kraljevi i predsednici iz pokreta nesvrstanih, lavovi, tigrovi, slonovi, malo crnče u žutom naručju letnjeg ansambla Jovanke Broz. Divna slika u boji. I u boji divna. Imao je mnogo prijatelja drug Tito i mi smo bili vrlo

srećni zbog toga. Komšinica Grozdana, hvalila se da je veliki muški sat ruske marke dobila lično od Ben Bele, kad je bio u Beogradu. Ona je volela da pije, pa su svi govorili da laže. Bilo mi je milo da znam da je Ben Bela tako dobar čovek i da voli obične ljude, a naročito Jugoslovene.

Sve je bilo lepo, čak su i snegovi bili veliki, i letnje kiše su bile prave i toliko obilne, da smo na uglu ulica Vojvode Dobrnjca i 29. novembra zamišljali da imamo jezero – voda nam je bila do kolena. Ljudi su trčali i govorili „lije kô iz kabla“, dok smo mi frljačili izgažene cipele ka ogradi Botaničke bašte.

Volela sam milicajce. Imali smo jednoga sa plehanim zubima koji se šetao po rejonu oko Botaničke bašte. Bio je veliki i nasmejan. Verovala sam da nikada neće da me uhapsi ako mu se lepo javljam. Ničega se nisam plašila, osim što sam često sanjala da su došli da uhapsu tatu jer sam ja nešto zabrljala. O hapšenjima se nikada nije govorilo, pa ne znam otkuda taj moj strašni san koji me je proganjao. Ljudi su pričali da su milicajci na konjima jahali Knez Mihailovom jer su studenti u demonstracijama, to se govorilo šapatom. Milicajac – ja sam mislila da im je to od prideva „mili“, od „biti mio“. Sećam se da policija nije ni postojala, osim u Nemačkoj, ili kao tajna i izdajnička.

A sećam se i kad su Česi plakali u Đenovićima gde smo kampovali. Nisam dugo znala šta im je. Pevali su danima „Svaki hrad na nase more ima svoga lera“, i igrali kao ludi na terasi restorana kampa u Đenovićima, u apostolkama nazuvenim preko čarapa. Bili su veseli sve dok jednog jutra nisam videla groznu scenu – cele porodice

u dresovima i apostolkama, sedele su na dušecima ispred šatora, i glava zarivenih u ruke, plakale. I deca su plakala. Istog dana svi su otišli nekuda. More je ostalo prazno bez njih, i svi su samo šaputali o Rusima Koji Su Ušli.

Dugo nisam shvatala gde su Rusi ušli.

To su upečatljive slike moga detinjstva, one sa značenjem, one koje su me obeležile.

„Dragi tata i mama, dobro sam i igramo se između dve vatre, Snežana je pokvarena, dami ostaviš parče od tore da probam. Od Sašinog rođendana. Voli vas vaša ćerka, Anđelka Jovanović, učenica III₂ Osnovne škole 'NH Srećko Popara' iz Beograda. I da mi pošaljete 5 dinara da imam.“

Moja dopisnica sa rekreativne nastave u Gornjim Branetićima, sačuvana u kutiji od cipela, sa reckavim crno-belim fotografijama, na čijem poklopcu piše „Deca“. U kutiji se nalazi svašta. Ja kako sam se ukakila u špilhozne i plačem, ja sa kikičama, Saša koji drži moju lutku iz Italije, nas dvoje pored jelke, a iza nas zid sa zlatnim šarama – sećam se da je zid bio roze a da su šare bile zlatne i da su ih moleri izvlačili specijalnim valjcima sa reljefom, dani-ma. Mi na letovanju. Mlada mama, na plaži u Makarskoj sedi na čebetu i štrika džemper nekom od nas. Sale i ja sa tatom, ispod agave, u Crikvenici – slika je toliko mala, na njoj dominira drvo, stena, i onda biberčići naših glava, ali ta slika i danas odiše srećom.

Danas nisam srećna. Danas sam besna. I razočarana. Ja sam žrtva tih fotografija, ja sam žrtva tih romantičnih, smešnih, patetičnih i zastrašujućih slika. Da bi bio srećan, čovek uopšte ne mora da bude srećan.

Jadni Sale. On je bio srećan.

Mama ga je do sedmog osnovne terala da nosi hulahopke, da ne ozebe. Mene su pokrivali jorganima da se preznojim – tako su me lečili. Ponekad bi nam davali da gucnemo ladno pivo, mi smo se pravili da smo pijani, samo da bismo mogli da im kažemo „neću“. To je u našoj kući bilo zabranjeno. Ni danas mojoj majci ne smem da kažem „neću“. To više nije pitanje straha, nego poštovanja. Uvredila bi se namrtvo, a kad se ona uvredi, ja odmah imam problem sa disanjem.

Moja majka, Desa, bila je protiv da se upišem na glumu jer je imala fiks ideju da ću da se skidam gola pred kamera. Sanjala je da postanem doktorka, da završim medicinu i da se ona ponosi. Nju je samo to zanimalo, da se ponosi svojom decom. Uvek je govorila da smo najlepši, da su i Saleta i mene babice ljubile kad smo se rodili u porodilištu u Narodnog fronta i da smo bili najpametnija deca u školi. Kad bi je pitali „Kako vaša deca u školi“, ona bi sa izrazom loše skrivane nemarnosti odgovarala uvek isto – „ne znam, verujte, ni koji je ko razred, ali samo ređaju petice“. Njoj ne mogu da oprostim što nisam ni konkurisala na akademiju.

Volela sam da mi tapšu, to je tačno, možda je Desa najviše na to uticala. Celog života volela sam da mi tapšu, čeznula sam za aplauzima, možda za njenim najviše, ali mama nikome nije tapšala, godinama, nikome.

Ja sam sada domaćica. Ja sam srpska domaćica. Moja majka poludi kad to kažem. Ali ja jesam srpska domaćica, a to nije nevažno. Nekada sam to „srpska“ izgovarala sa posebnim ushićenjem. Danas, kad se setim svega, kad potpuno podsvesno pominjem puter i šunku iz svog

detinjstva (jer putera, kao ni brašna, kao ni ulja, danas u ovoj zemlji često nema), danas je to izraz ogorčenosti. Kad bolje razmislim, ja sam žrtva sopstvene biografije, ja sam dobronamerni učesnik vlastite propasti, ja sam tipični srpski gubitnik, kako to voli da definiše moja majka. Desa misli da je ona pobednik i neću da je u njenim starim danima razuveravam. Ona je uvek bila pobednik. Moralni pobednik, privatni narodni heroj moje porodice. I ja sam htela da budem tako nešto.

Htela sam ulogu, veliku ulogu, moju ulogu.

Moja majka nije imala svoju revoluciju, ni svoj rat, ali se vladala kao učesnik. Svi oko mene imali su nešto. Bila sam ubeđena da sam se rodila u pogrešno vreme – epski heroizam likova iz mog detinjstva bio je zamenjen godinama dosade, sivih odela i partijskog rada rezervisanog za idiote, glupake i loše đake, za one koji nisu imali ništa pametnije da rade, za prinudnu patetiku i lažnu zabrinutost oko tema koje se nisu ticale nikog na ulici. Politika nikoga normalnog iz moje generacije nije zanimala. Kada je Tito umro, mama je govorila da ćemo tek plakati za njim. Sale i ja smo samo gledali koji će voditelj *Dnevnika* da zaplače. Ali naša mama se odjednom osećala kao siročić, svi su se vladali kao siročići, nosili su njegove slike, zlatne značke sa njegovim potpisom, trkali se ko će više puta u mimohod.

Beograd je, u stvari, jedan nekrofilski grad. Uvek je sa mrtvima bilo nekako lakše nego sa živima. Istina, to je istina. Ta Titova sahrana bila je predstava da se pamti. Kolona niz ulicu Kneza Miloša, dan vedar, a sa neba osvetljeni oblaci. I oni su bili u pratnji. Nisam mogla da učestvujem u tome, bilo me je sramota. Moj komšija Jovan pravio je

te noći žurku. Samo Rolingstonsi. Skakali smo kao ljudi. Sutradan, posle te žurke, otišla sam kod svog dečka Miloša, čiji je otac tada bio visoki partijski funkcioner. Tamo su svi plakali. Očekivali su da im izrazim saučešće. Tito i ta smrt nekako su više bili njihovi nego moji, nego ičiji. Tako su se ponašali. Velika predstava žalosti. Suze i predosećanje propasti. Mene je to vređalo. Bilo je namešteno, lažno i zadato. Tako sam osećala. Tito je umro sa 88 godina, a cela ta Miloševa porodica, svi oni, ponašali su se kao iznenadni siročići.

Sećam se da sam pomislila, gledajući tih dana *Politiku* kako su jadni svi oni koji su umrli tih dana. Njihove smrti niko nije oplakao, kao ovu koja je pojela sve. Mama je rekla da sam morbidna i da nemam poštovanja. Miloš je rekao da nema smisla da se ljubimo u takvom trenutku. Obukao je crnu majicu. Bio je odvratn, ali svestan trenutka. To nije bio moj trenutak, svakako.

Prvi put sam osetila nešto istinski duboko, nešto što me je uzbudilo, nešto što me je pomerilo, mnogo godina kasnije. Bilo je to tačno ovako. Sedala sam kod kuće očajna. Imala sam 25 godina, i bila sam u suzama. Pavle, moj tadašnji verenik, opalio mi je šamar. Bio je 24. april 1987. Bio je to prvi i jedini šamar u mom životu.

Pavle je bio pet godina stariji od mene i voleo je da bude u pravu, da sve bude po njegovom. Poludeo je kad sam rekla da više volim novu verziju filma *Do poslednjeg daha*, sa Ričardom Girom, nego staru, sa Belmondom. Za mene je to bio kraj, taj šamar, posle svega. Bila sam očajna i povređena do srži. Mene neko da bije! Samo je moja mama imala tu privilegiju da bije Saleta i mene kad smo

bili mali, i to isključivo varjačom po dupetu. Televizor je zvrndao, meni su suze lile same od sebe, bila sam sama u kući i gledala uprazno.

Najčudniji su trenuci osvešćenja. To se ne bira, to se dešava mimo naše volje, na to ne možemo uticati. To se zove determinizam. Danas verujem da su i za najveće ideje i najveće projekte bazični motivi uvek lične prirode. Da su mali i prozaični. Ljudski.

A onda me je iz mog privatnog očaja trgla poruka sa televizije, rečenica koja mi je bila potrebna u životu, koja je bila u tom trenutku maramica za suze povređene devojke, rečenica koja mi je vratila samopoštovanje i trgla me iz dešperacije ljubavne prirode. „Niko ne sme da vas bije. Vas niko ne sme da bije!“

Bio je to glas koji je brisao moje suze, glas u kome je bilo odlučnosti i prkosa, glas koji smo čekali decenijama, glas u kome je bilo svega onoga o čemu se nije govorilo, zaštitnički i pravednički, hrabri i uzbuđujući, viteški i džentlmenški, glas utehe. NIKO NE SME DA NAS BIJE! Niko ne sme da me bije!

„Anđelka, glavu gore!“, rekla sam sebi glasno i pojačala televizor, da bolje vidim i čujem Slobodana Miloševića koji se obraćao Srbima na Kosovu.

Imam plave oči

IMAM PLAVE OČI.

Nekada, moje oči bile su „dva plava draguljčeta“, tako je govorio Pavle. Danas su to „plave oči da bi negledale“, kao što je to lepo rekao narodni genije u pesmi *Starac Vujadin*, inače mojoj omiljenoj iz zbirke *Voje Đurića*, mlađeg. Kad plačem, one postaju nekako teget. Nos mi se zacrveni, oteknu mi usta, i ne mogu da sakrijem da sam ronzala. U poslednje vreme ne plačem toliko. Ali ako se neko isplakao, onda sam to ja.

U mojoj porodici, plakanje je bilo nedolično. Mogla su da plaču samo deca i to kad dobiju varjačom po dupetu. Moja majka, kad sam joj ponekad, u detinjstvu, videla suze u oku, uvek je tvrdila da je seckala luk. Bila sam ubeđena da deca plaču zbog varjače, a žene zbog luka. Što je povod bio tužniji, suze su bile sramotnije. Tužni trenuci morali su da se podnose stoički, mada, kad bolje razmislim, nekako ne mogu da se setim nekih stvarno tužnih trenutaka. Tuga je uglavnom bila izazvana spolja – tužnom knjigom, pričom u čitanki ili filmom. Bili smo srećni, svi.

Tako mi je izgledalo.

Kad se na televiziji davao film *Jedan dan života*, tata, mama, Sale i ja – svi smo gledali ispred sebe. Mučna tišina porodice, tišina u kojoj se čuje samo gutanje knedli ili suvo nakašljavanje koje sprečava suze... Bilo je nedopustivo gledati druge kako gledaju tužan film. To je bilo nevaspitano. Niko tada nije plakao, i nikada posle filma nismo pričali o onome vojniku koga su vodili na streljanje. Kao da su nekog, ne daj bože našeg, streljali. Toliko smo se uživali. Sale i ja smo se gociali da se ne bismo rasplakali, tata je samo jednom urliknuo da prestanemo, mama je rekla da treba da nas je sramota.

Ja sam se gušila u suzama čitajući Cankara. Dečak koji se odrekao majke, zbog socijalnog kompleksa. Zbog stida. Nova košulja. Socijalni momenat, plus melodramatičnost te strašne krivice. Ceo razred je plakao. Ta priča nas je naučila da se svoga ne treba odreći ni zbog čega, a kamoli zbog para. A takođe nas je naučila da je siromaštvo plemenita vrlina – da su siromašni srećniji i bolji ljudi.

Siromaštvo je, deklarativno, bila vrlina u jugoslovenskom komunizmu moga detinjstva. Mi smo se utrkivali da dokažemo kako smo svi na neki način siromašni, ili bar kako su nam roditelji imali siromašno detinjstvo. Uostalom, ceo imidž Titovog detinjstva bio je napravljen na toj podlozi. U njegovoj biografiji za decu svinjska glava beše, ako se ne varam. To je bila obavezna lektira. I Tito je bio siromašan, pa je postao Tito, zašto ne bismo i mi bili siromašni? Tito je ponavljao razred. „Zašto ne bismo i mi“, pitali smo Sale i ja mamu, a ona je, pokušavajući da sakrije osmeh, objašnjavala „to je deco bilo drugo vreme, on nije imao uslove kao vi“. Tito je bio bravar, pa je onda,

nekako, bilo dobro da ti je tata radnik u fabrici. Skromnost, siromaštvo, nova aristokratija sa poreklom koje datira od radne akcije, ili socijalističke radne knjižice...

Naša dečja pojedinačna i kolektivna solidarnost doživljavala je svoje najveće uzlete kada smo skupljali pare za nekog druga da mu platimo ekskurziju, ili da mu kupimo knjige. Kada danas razmislim, bilo je mnogo hrišćanstva u svemu tome, ali ne znam zašto su nam drhtale brade. Biti dobar prema siromašnom – nije se moglo zamisliti ništa plemenitije. Tako smo vaspitavani. Sale je stalno dovodio kući svog najboljeg druga Namera Dalipija, a mama je bila oduševljena što njen sin nema nacionalne predrasude. Shvatala je to i kao neku svoju misiju – da kad god dođe Namer, napravi palačinke ili prženice. Namer je bio sladak dečko i dobar drug.

Sećam se kako smo u trećem osnovne imali pismeni sastav na temu „Kako sam dočekao Novu godinu“. Ja sam pisala o pečenom prasetu, o izgorelom repiću pečenja koji sam otkinula krišom, o maminoj haljini, o Saletovoj slikovnici, o mojoj lutki koja se zvala Stela, o ruskoj salati u ogromnoj vangli, crvenoj na bele tufne, u kojoj je tata seckao sastojke, i o tome kako sam zaspala uz televizor ne dočekavši Novu godinu. Svi su pisali o poklonima, pečenju, Deda Mrazu i televiziji.

Jedan Bakir, naš drug, dete siromašnog magacionera sa Vilinih voda, napisao je kako su u njegovoj kući Novu godinu dočekali slušajući radio. Učiteljica je, glasom koji je podrhtavao, saopštila da je Bakir napisao najbolji rad i da treba da se ugledamo na Bakira, jer on nema televizor, ali ima maštu. Svi smo bili tronuti što Bakir nema televizor.

Bakir je samo spustio glavu, a njegova mala mršava ramena su se tresla. Plakao je, tiho, bez glasa. Osećao je naše sažaljenje – pišući sastav iz srpskog nije ni sanjao, sve do svog malog literarnog trijumfa pred razredom, da svojom iskrenošću otkriva neverovatan podatak o svojoj porodici i o svom siromaštvu.

Od tada je taj dečak postao neka vrsta mezimčeta razreda – moja majka je uvek govorila, pominjući njega i njegovu mlađu sestru, „kako su ta deca ispeglana i čista“. Druge majke su sa nekom odvratnom vrstom pokrovi- teljske dobrote ustupale mesto na roditeljskom sastanku Bakirovom ocu, ćutljivom, mršavom čoveku u magacio- nerskoj uniformi, čija je životna skromnost i skrajnutost, krotkost spram vlastite sudbine u sobi bez televizora, iza- zivala onu mešavinu poštovanja i sažaljenja, kakva obično obavlja one za koje se zna da su teško bolesni. To je bilo to.

Klasna solidarnost, prenaplašene emocije, sažaljenje, nepravda – u najsrećnijem društvu na svetu u kome su socijalne razlike tada, u šezdesetim, bile vidljive eto toliko – imaš televizor, nemaš televizor.

Moje lepe plave oči bile su, dakle, mokre uglavnom na socijalne teme. Kad kažeš „radnik“, zadrthi ti glas. Ponos i tuga, poštenje i skromnost, svet prepun pravih emocija. To je bilo to. Tako su rastuživali naša dečja srca. Alija Sirotanović, čovek sa hiljadarke, ikona sa novčanice od hiljadu dinara, junak mog detinjstva. Nasmijan i mlad. Svi ti trudbenici raspuklih ruku, opaljeni vetrovima i suncem, sa borama koje su natopljene ugljenom prašinom. Srdač- ni, ispravni i nasmejani, radnici i rudari koji su, grešeći od treme, ljubili Tita na stadionu „25. maj“ i davali mu

štafetu, dok su se Jugoslaviji oči punile suzama miline, a žmarci uzbuđenja gamizali nam svima po leđima. Muka i dirljivost muke. Čep koji ne propušta vodu. Pregaženi, dobri, skromni ljudi.

Jugoslovenski neorealizam sa jakom ideološkom notom. Do zla boga tužno. Patetično do bola.

Ali tako smo rasli. U emocijama.

Kad je jedna Verica iz mog razreda rekla da nikada nije bila na moru, niko se nije smejao. Svi smo odmah znali „da nemaju“ i tu nije bilo mesta nikakvom zadirkivanju.

Moja porodica išla je na more svake godine. Vozom do Splita, pa onda čekamo brod. Božanstveno, uzbuđljivo, tipično. Tata se muva po pristaništu, kupuje karte, cima kofere. Ljudi u zadnjim džepovima pantalona nose smotanu *Borbu* ili *Komunist*. Sale i ja krišom gledamo sladoled na točenje koji ne tražimo da nam se kupi, jer se tada to nije jelo svakog dana, a i bilo je nevaspitano tražiti roditeljima da troše pare pre nego što letovanje počne. Baš smo bili dobra deca, Sale i ja! Mama, u haljini koja ima dezen kao stoljnjak u letnjoj bašti Manježa, mama koja drži čvrsto svoju tašnu i neprestano nas opominje da budemo mirni da nas neko ne ukrade. „Ovo je luka, vodite računa, deco.“

I onda, ta scena. Stari nosač u splitskoj luci, visok, crn i izmožden od sunca i rintanja, cima svoja kolica na dva točka, a za njim trčka, cupka, skakuće unuk mojih godina. Nosač ima košulju koja je nekada bila lepa, crne platnene pantalone i stare izgažene cipele na bose noge. Visok je i sur, na njegovom vratu u dubokim brazdama splepljeni znoj i prašina iz dimnjaka velikih belih brodova. Tako izgleda

taj čovek sa kačketom. Dete shvata težinu i ozbiljnost posla svoga dede, trčka okolo i pomaže mu. Jedan kofer na kolica, pa vozi. Upeklo sunce, umorno sunce letnjeg podneva. Vreva jula. Brod se sprema da krene na Pelješac i dalje, Jadranom. Miriše vrućina, asfalt, jod i nafta. Posmatram starog nosača i njegovog unuka i odmah mi je žao. Imam možda sedam, osam godina... Mi letujemo, oni rade. Možda taj dečak i nema majku? Jer, da ima, ona bi bila tu, on bi bio s njom, a ne... Stari nosač u zadnjem džepu pantalona ima veliki kelnerski novčanik, stoji sa unukom pored svojih kolica i čeka sledeću mušteriju... Vrlo predano pogledom prati gužvu...

Mi nikada nismo uzimali nosače, jer je mama govorila da su skupi i da tata može sve i sam.

Odjednom, u deliću sekunde, nešto se događa, stari nosač vrisnu, dete počne da plače i da urla po pristaništu „ajme, ajme meni“, sve cimajući dedu za rukav košulje. Stari nosač vrti se nekoliko sekundi oko sebe, na njegovom izbornom licu vidi se samo užas, zatim gurnu nosačku kapu na potiljak i sede na kamen. Zari glavu u crne šake i počne neutešno da plače. Dete je, šakama skupljenim u pesnice, brisalo suze i jecalo „ajme meni, ajme meni“. Čaplinovska scena. Splitski Čarli i njegov mali Džeki Kugan sa pristaništa.

Nekoliko metara dalje, plačem i ja. „Mama, ukrali su im novčanik“, plačem. „Jadni“, uživljava se mama koja steže još jače svoju tašnu, ja jecam ophrvana tugom te scene i tragičnošću činjenice da su siromašnom mučeniku, nosaču sa splitskog pristaništa, baš njemu, dok je tu bilo to dete, uzeli sve što je, pomiren sa svojom težačkom

sudbinom, zaradio, cimajući toware tuđih čeških dušeka na naduvavanje, peškira, gaća, šatora i slamnatih šešira, spremnih da se rasporede pod maslinama i borovima, tamo gde on nikada neće ići da se sunča.

Nikad nisam zaboravila tu scenu. Ona nije bila strašna samo zbog tog novčanika – bila je potresna jer je stari čovek ridao sa glavom u rukama, ne stideći se svoga očaja pred unukom, pred putnicima, pred letnjom radošću koja beše svuda okolo. To je bio prvi put da sam videla odraslog čoveka u suzama. U toj sceni bilo je nemog filma, socijalne literature, melodrame, svesti o nepravdi i neke neverovatne vrste klasnog saosećanja. Ovaj svet je nepravedan.

Kada su novine objavile onu čuvenu sliku male Vijetnamke koja beži, gola, pred američkim divljacima, ostavljajući za sobom zapaljeno selo, ja sam plakala. Bilo mi je strašno što je gola. To mi je bilo najstrašnije. Njeno lice, lice užasa, i njeno mršavo dečje telo... I dan-danas verujem da je devojčica vrištala zato što je bila gola, zato što su je голу isterali na ulicu. Uvek sam plakala. Mama je brzo sklonila novine, zabrinuto vrteći glavom, jer je otkrila da je Saletovo interesovanje bilo fokusirano na telo devojčice. „Bezobrazniče jedan“, samo je procedila kroza zube i ceo dan nije govorila s njim.

Moja majka, inače, mogla je da ne govori sa ljudima. To je bila najstrašnija kazna koju sam mogla da doživim. Da je vidim kako se umusila. Sa nekim članovima svoje porodice, iz meni nepoznatih razloga, nije govorila. Verovala sam da su nešto grozno skrivili, kad ih moja majka uopšte ne pominje. Oni sa kojima ona nije govorila prestajali su da postoje. Na neki način, bili su mrtvi.

U dvema kutijama za cipele stajale su naše fotografije. Kada smo bili mali, Sale i ja smo voleli da ih otvaramo i gledamo. Tamo je bilo mojih fotografija snimljenih u Fotografskom studiju „Krstić“, kod Bajlonijeve pijace. „Anđelka se ukakila, Anđelka se ukakila“, ismevao me je Sale svaki put kad bi našao jednu moju fotografiju – imam oko godinu i po, stojim na nekom stolu, sva sam u krofnicama blagostanja, na glavi imam jednu loknu i ogromnu mašnu, obučena sam u heklanu haljinicu sa kaišem oko struka, na čijim krajevima su bombice od pamuka, a gaće su mi malo spale. Uvek sam plakala zbog te fotografije – bila sam ljuta što su me slikali sa smaknutim gaćama i nisam mogla da podnesem nepravdu da Sale tako smešan i glup dokument o sebi nema u kutijama od cipela.

A bilo je tamo dokumenata i po. Na nekim fotografijama, na kojima su se slikale grupe ljudi u odelima i belim košuljama i žene sa frizurama koje su obilovale talasima i loknama, falili su delovi. Bile su to fotografije iz perioda pre nego što su moje lepe plave oči počele da posmatraju ovaj svet. To su bile vertikalno seckane fotografije. Na bočnim ivicama nazirala su se nečija ramena u sakoima, obrisi, parčići ljudi kojih više nije bilo. Koji su izbrisani iz porodične dokumentacije. Neke fotografije bile su vertikalno cepane – ostajali su dozvoljeni likovi i parčići cicanih ženskih rukava. Bili su to predstavnici mamine familije koji su je naljutili. A bilo je i horizontalno sečenih fotografija. Dede, dede-stričevi i dede-ujaci, svi mladi, u pejzažu, nasmejani i visoki, u vojničkim uniformama, sa cokulama, ali makaze moje majke neumoljivo su sekle